

i zagleda se ... (164). – Doista imperfekt je u službi prezenta, imperfektni prezent, jer, primjerice, Komarica *je* rodom odnekud iz Like; žena *je* veoma nalik na nj, itd. Sadašnjost je iskazana prošlim vremenom u skladu s načinom pripovijedanja prijašnjih događaja za koje je upotrijebljen indikativ odgovarajućih vremena; u takvu bi onda kontekstu pravi prezent donekle odudarao. Da bi se to utvrdilo, dovoljno bi bilo navesti pasus iz kojega je izvađen pojedini primjer.

6. U romanu sam pronašao i jedan poslovični ili gnomski (svevremenski) imperfekt. To je: Ono što *bijaše* jedamput, ne iščezava više nikada (9).

Jasno je vidljivo da je uvijek imperfekt tvoren od nesvršenih glagola; pisac nije posezao za tvorbom od svršenih držeći se dobro temeljnog osjećanja imperfektnog značenja.

Ostaje činjenica da je svaki imperfekt zamjenljiv perfektom i pri tom značenje ostaje isto. Unatoč ovakvoj mogućnosti stil bi obavezno izgubio na vrijednosti kad bi se to provelo. U prvom redu postupak bi vodio izražajnom siromašnju i u jednoličnost, zatim bi pretrpio izmjenu rečenični ritam, zvukovna strana, slikovitost i druge vrednote. Dončevićev imperfekt organski se čvrsto uklopio u cjelinu, naprosto urastao u izražajni sistem glagolskih oblika s raznovrsnim službama. U dosadašnjim primjerima lako je uočiti sve njegove odlike, a nekoliko izrazitijih samo će ih potvrditi. Npr.: I tako jureći probudi nekoga psa iza plotu, pas panički zalaje povlačeći sa štropotom lanac o koji je bio privezan, njemu iz susjedstva odgovori drugi, zatim treći, i čitavo mjesto najedanput *odzvanjaše* od zaglušnog i bijesnog laveža (81). I *hihotaše* sve neobuzdanije (139). Nepomuk bučno i otegnuto *sркаše* (220). Ferdinand Magdić *jecaše* glasno od ganuća i *otiraše* oči (239). – Glagoli su onomatopejski, osim zadnjega, te je njihova zvučnost i ritmičnost potpuno stupila do izražaja u ovojme glagolskom obliku; u perfektu bi bila bljeđa. Umjetnik je ovo jamačno osjećao i stoga se poslužio imperfektom kako bi postigao jaču izražajnost.

Bila je svrha ovog članka pokazati upotrebu i sintaktički doseg imperfetka u jednome suvremenom književnom djelu. Ako je imperfekt bio po učestalosti i rjeđi, sintaktički je zadržao veći raspon. To pokazuje da u sadašnjoj hrvatskoj književnosti imperfekt nije čest, ali se ne može govoriti o iščezavanju ili izumiranju; u sintaksi je zadržao gotovo sve odnose kakve je imao i u prošlom stoljeću.

LINGVISTIČKO POREĐENJE PREZENTA I IMPERFEKTA

Stanko Mitić

Pri obradi ove teme potrebno je, pre svega, ukazati na osnovna značenja ovih vremena, pa tek onda pokazati njihove dodire i ukrštanja, sličnosti i razlike.

Zato ću se prvo zadržati na značenju i definiciji prezenta. Oдавно je u našoj nauci o jeziku ukazano na značenje prezenta i data njegova definicija, koja je uzimana kao nešto gotovo, završeno. Otuda su i definicije slične ili skoro iste u svih naših najpoznatijih gramatičara. Uzmimo za primer samo nekoliko: »Govori li se o čemu što doista jest u ono vrijeme kad se govori, onda je to prava sadašnjost« (T. Maretić: Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika, str. 601); »Prezent imperfektivnih glagola upotrebljava se za radnju, koja je sadašnja u vrijeme, kad pisac ili koje lice govori« (A. Musić: Prilozi nauci o upotrebi vremena u srpskohrvatskom jeziku; Glas SKA, 123, str. 72); »Kao što je sadašnjost uopšte jedno vreme koje je neposredno dato, koje govorno lice neposredno opaža, u njemu je, s njim je, tako je i prezent glagolski oblik koji jedino neposredno izriče radnju koja se dešava kad se o njoj govori.« (M. Lalević: Sintaksa srpskog jezika, 1951, str. 230); »Prezentom se kazuju radnje, koje se događaju onda, kada o njima govorimo.« (Brabec – Hraste – Živković: Gramatika hrvatskog jezika, 1954, str. 230); »Prezent je glagolski oblik koji označava radnju što se vrši u vreme kad se o njoj govori.« (M. Stevanović: Gramatika srpskohrvatskog jezika, Beograd, 1957, str. 378.) Da ne navodimo više!

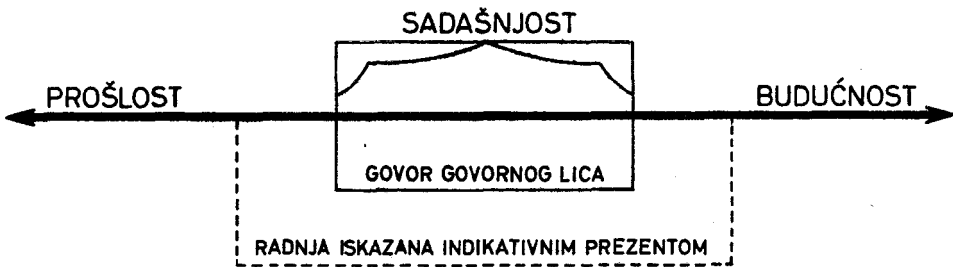
Ako se udubimo u ove definicije i ako razmislimo o radnji koju označava ovaj glagolski oblik, videćemo da su ove definicije, najblaže rečeno, nepotpune ili, još bolje, nisu potpuno adekvatne stvarnom značenju prezenta. Ovo su zapazili i neki gramatičari (Vuković,¹ Stevanović²), ali su ta zapažanja samo nagoveštaji. Najpotpunije objašnjenje ovog pojava naći ćemo u raspravi o imperfektu prof. D. Barjaktarevića. U svom radu »Upotreba imperfekta prema građi novopazarsko-sjeničkih govora« (Radovi, XVIII, knj. 6, Sarajevo) on kaže: »Naime, oblik prezenta za obeležavanje prave sadašnjosti ne može potpuno da predstavi poklapanje vremena radnje sa trenutkom govora zato što se radnja počinje pre toga trenutka, a može se produžiti i posle njega, npr.: Slušajte kako lepo govori, ili: Gledajte kako se deca lepo igraju. Oblikom prezenta ‚govori‘ i ‚igraju‘ obeležava, u stvari, radnju započetu pre trenutka govora govornog lica. To jasno pokazuje imperativ kojim se skreće pažnja na ono što znači prezent, a isto tako ono što znači prezent, u svom realizovanju, ne graniči se sa trenutkom govora nego traje i posle njega«.

Iz ovoga nedvosmisleno proizilazi da značenje prezenta ne poklapa samo »ono vrijeme kad se govori«, »i kad pisac ili koje lice govori«, nego je ono šire od toga ili tu imamo »neopredeljenu vremenost sadašnju« ili »dvvremenost« – kako kaže prof. Barjaktarević. Da su ova zapažanja potpuno tačna, potvrđuju svi primeri u kojima je indikativno upotrebljen prezent. Uzmimo samo jedan primer iz Stevanovićeve Gramatike: »Gledajte kako svet na sve

¹ J. Vuković: »Govor Pive i Drobnjaka«, JF, XVII.

² M. Stevanović: »Pitanje značenja glagolskih vremena u relativnoj upotrebi njihovoj«, JF, XVII.

strane kupuje i vuče kući, kako neprestano pristiže nova roba, stavlja se na tege i prodaje.« Svi ovde upotrebljeni oblici prezenta: kupuje, vuče, pristiže, stavlja, prodaje – pokazuju da su njihove radnje započete pre trenutka govora, da se vrše za vreme govora, ali da traju posle govora. Znači: paralelnost indikativnog prezenta ne ide samo sa vremenom govora govornog lica nego zahvata i deo prošlosti i budućnosti. Smatram, da se ovo može lepo i grafički predstaviti na jednoj zamišljenoj »vremenskoj crti«.

Ovu »prividnu sadašnjost« ili »dvvremenost« prof. Barjaktarević tumači kao prirodnu posledicu prepletanja prošlosti i sadašnjosti i naslanjanja onoga što se vrši, što jest, na ono što je prošlo, bilo. Navedene i druge definicije su otuda i nepotpune jer ne daju pravu sliku odnosa trajanja radnje u sadašnjosti i govora govornog lica.

U pogledu osnovnog značenja imperfekta i definicije toga značenja, u nauci o jeziku postoje vrlo neujednačena, čak i suprotna shvatanja. Verovatno je zbog toga prof. Stevanović i tvrdio da nije tačno ni utvrđeno šta ovaj oblik označava u savremenom srpskohrvatskom jeziku (JF, XX, str. 40). Naučnici su podeljeni u odnosu na isticanje suštinskih elemenata ovoga oblika pa se, prema tome, šta ko od njih smatra da je primarno za značenje imperfekta i mogu grupisati u nekoliko grupa. U jednu bi spadali oni koji u definicijama ističu dugo trajanje radnje kazane imperfektom. Tako David Bogdanović³ ističe da imperfekat kazuje radnju koja je »dulje trajala«, a T. Maretić: »da su događaji u prošlosti trajali« (Maretić, o.c., 622). Sličnih ili istih konstatacija imamo i u tumačenjima drugih gramatičara, pa i u najnovijih, npr. Aleksić i Stanić u svojoj Gramatici za VII razred od 1961. god. kažu: »Imperfekat je glagolski oblik koji znači radnju (stanje ili zbivanje) koja se duže vremena vršila u prošlosti«.

U drugu grupu došle bi definicije u kojima se naročito ističe paralelnost, naporednost imperfektivne radnje sa nekom drugom radnjom u prošlosti. Tako još Vuk Karadžić u Pismenici⁴ kaže za imperfekat: »vreme polu prošavše

³ Navedeno po Stevanoviću, JF, XX str. 40.

⁴ Pismenica serbskoga jezika – Skupljeni gram. i polem. spisi Vuka Stef. Karadžića, knj. I, Beograd, 1894, str. 39.

pokazuje da je djelo glagola još trajalo, kad je nešto drugo nastalo«. Belić još više ističe tu naporednost: »Imperfektom se ističe trajanje radnje u prošlosti, tako da se naročito upotrebljava onda kada se za vreme trajanja radnje dogodi ili događa kakva druga radnja«. ⁵ Tako imamo i kod M. Stevanovića, ⁶ P. Ivića ⁷ i drugih.

Na kraju, u dobrom delu rasprava o imperfektu dominira jedan novi momenat: potencira se, kao njegova najbitnija osobina, kazivanje lično doživljenih prošlih radnji, onih događaja koje je govorno lice videlo, doživelo ili za koje je saznalo neposredno pred saopštenjem. Ovu osobinu su, pored ostalih, naročito istakli: J. Vuković (o.c., str. 87), M. Stevanović (Značenje imperfekta prema upotrebi u jeziku P.P. Njegoša, JF, XX), P. Ivić (o.c., str. 240), P. Sladojević (O značenju imperfekta u srpskohrvatskom jez., JF, XX, str. 213), D. Barjaktarević (o.c.).

Analizom primera imperfekta iz književnih dela i govora u kojima je njegova upotreba još živa, možemo doći do nekih određenih zaključaka. Osnovna njegova karakteristika je da pokazuje prošlu radnju i to ne treba dokazivati. Tačno je i to da radnja kazana imperfektom traje duže u prošlosti i da to trajanje nije ničim ograničeno. Naime, govornom licu u trenutku saopštenja nije značajno da obeleži granice trajanja ove radnje nego da konstatuje to trajanje. Stoga i mislim da su u pravu oni sintaksičari koji dokazuju da se imperfektom obeležava duže trajanje prošle radnje. To se, uostalom može konstatovati u svim primerima, pa i u primerima onih gramatičara koji osporavaju ovaj momenat kao nešto što bitno karakteriše imperfekat: »Naša se kuća odma napuni ljudi, i svaki od svoje strane tolkovaše šta nam se dogodilo« (Maretić, o.c., 622); »Kad sam prolazio pored njegove kuće, on seđaše na balkonu i čitaše novine« (Stevanović, Gramatika, str. 385); »Od njega se narod bojaše, a on carevaše jevtino« (P. Sladojević, o.c., 216); »Sad sam ga video, čekaš te pret (pred) kuću« (D. Barjaktarević, o.c., 60).

Drugi momenat, koji je od pojedinih sintaksičara istican kao suštinski elemenat imperfekta, paralelnost je s nekom drugom prošlom radnjom. Ovo je zaista vrlo česta pojava, ali kako pokazuju primeri prof. Barjaktarevića i Sladojevića iz narodnih govora u kojima imamo vrlo živo jezičko osećanje ovoga oblika – ta naporednost nije uvek obavezna, pa se i ne može uopštiti za imperfekat niti može činiti deo njegove definicije. U primerima: »Sad pričaju (pričaju) o mobi (o.c., 60) ili: »Neko te zvaše ispod prozora (P. Sladojević, o.c., 216) nemoguće je tražiti ma kakvu paralelnost radnje imperfekta sa nekom drugom radnjom u prošlosti.

Prisutnost trećeg elementa u značenju imperfekta, tj. da je radnja kazana ili doživljena, viđena ili neposredno od nekog primljena, očita je u svim pri-

⁵ A. Belić: Istorija srpskohrvatskog jez., knj. II, sv. 2, str. 135.

⁶ M. Stevanović: Gramatika srpskohrvatskog jez., str. 384.

⁷ P. Ivić: Sistem značenja osnovnih preteritalnih vremena u govoru Galipoljskih Srba, JF, XX, str. 233.

merima bez izuzetka. Za potvrdu rečenog uzećemo samo nekoliko primera: »Dok se mi tome čuđasmo i konje tovarasmo, ne lezi vraže!« (A. Belić, o.c., 135); »Idasmo ti mi tako dok ti ne (nas) opaziše« (D. Barjaktarević, o.c., 62); »Kad me ćaše budit gospodare u b'jelo me lice celivaše« (Maretić, o.c., 623); »Teže mi bijahu one žene, kazivao je poslije Kanjoš, nego Furlan i njegov paloš« (P. Sladojević o.c., 220); »Izađoh u polje. Turčin na belu konju čekaše, pa videvši mene, poče se već kretati. Bejah se prepao kao nikad; tek se ipak sećah Veljkovih reči da konja dobro stegnem kolenima i da prvi ne pucam« (Sećanje Veljkovog brata, Zbornik Timočke krajine).

Na osnovu svega ovoga možemo zaključiti koji su relevantni elementi u značenju imperfekta a tome potpuno odgovara Sladojevićeva definicija da: »... imperfekat u srpsko-hrvatskom jeziku znači prošlu neograničenu trajnu radnju koju je govorno lice lično zapazilo ili na neki način doživjelo« (JF, 220).

U vezi sa vremenskim značenjem imperfekta u našoj nauci su takođe izneta vrlo neujednačena mišljenja. Naime, jedna grupa sintaksičara tvrdi da se imperfekat uopšte ne može upotrebiti u indikativu. Ovo ističu zbog toga što smatraju da imperfekat uvek znači paralelnost sa prošlom radnjom. Ovakvo mišljenje je prvi izneo B. Miletić (SDZb, IX, 500), a u novije vreme to zastupa i prof. Stevanović: u početku samo nagoveštava, ali docnije i izričito tvrdi: »Ako je tako, onda to znači da se imperfekat ne upotrebljava u sintaksičkom indikativu, jer se njime kazana radnja vremenski samo posredno određuje prema trenutku govora, a neposredno – prema vremenu vršenja prošle radnje s kojom se vrši naporedo, odnosno prema nekom na bilo koji način određenom momentu u prošlosti« (JF, XX, 43). Stevanović sa za potvrdu ove konstatacije poziva na prof. Belića, mada i sam konstatuje da Belić ne negira mogućnost upotrebe imperfekta u indikativnoj situaciji. (Profesor Belić je ostao dosledan ovom tvrđenju jer i u svojoj Istoriji srpskohrvatskog jezika govoreći o vremenskoj upotrebi glagolskih oblika, kaže da se u sintaksičkom indikativu i relativu upotrebljava, pored prezenta, aorista, perfekta, futura i imperfekat.)

Sasvim suprotno mišljenje, tj. da se imperfekat upotrebljava u indikativnim situacijama, izneli su prof. Ivić, Sladojević i Barjaktarević u već navedenim raspravama. Primeri koje sam zabeležio u zaječarskom govoru potpuno idu u prilog ovim mišljenjima. Možda je karakteristično i potrebno ovde nešto primetiti. Mišljenja da se imperfekat upotrebljava u indikativu potkrepljena su primerima iz govornog jezika i to iz krajeva u kojima je imperfekat još uvek u živoj upotrebi, a nemogućnost ovakve upotrebe dokazivana je na primerima iz književnih dela.

Primeri koje je našao u galipoljskom govoru navode P. Ivića da veruje u mogućnost indikativne upotrebe imperfekta, mada je to dato sa priličnom dozom rezerve, sumnje i prilično neodređenom konstatacijom: »... da je pitanje odnosa između relativa i indikativa vrlo delikatno« (JF, XX, 235).

Nizom primera P. Sladojević dokazuje indikativnu upotrebu ovog oblika. Mislim da tu ne može biti nikakvog dvoumljenja. U primerima, recimo: »Ova ti knjiga bijaše na podu«, ili: »Eno bijaše velika gužva pred Narodnim pozorištem« – potpuno je jasno da tu nema nikakve paralelnosti sa drugom prošlom radnjom i da je radnja rečena imperfektom određena prema govoru govornog lica.

Ispitivanja u ovom pravcu prof. Barjaktarevića i primeri koje navodi u svojoj raspravi o imperfektu nedvosmisleno govore o indikativnoj upotrebi imperfekta. Pogledajmo nekoliko primera: »Sad sam ga video, čekaš te pret (pred) kuću«; »Evo sad se ljubljaju (ljubljahu) iza kuće«; »Nožice sad behu ovde, a nema ih (ih)«; »Sad ti koza bršćaše šljive« (o.c., 62). Odmah zapažamo da se sve radnje odmeravaju prema trenutku govora i da »govorna situacija ne dopušta nikakvu zamenu imperfekta drugim oblikom.« U daljem tekstu autor je dokazao da je nemoguće zameniti ove oblike nekim drugim oblikom, jer bi se time pomerio semantički momenat koji čini specifičnost ove situacije. Ako nemogućnost zamene upotrebljenih oblika shvatamo kao nešto primarno za određivanje indikativnosti tih oblika (a na ovo upućuju i P. Ivić i P. Sladojević u navedenim raspravama),⁸ nije potpuno jasno zašto prof. Stevanović kategorički odbija postojanje indikativnog imperfekta kada sam u navedenoj raspravi kaže: »Imperfekat u njima (u Vukovoj zbirci pesama) katkad, prema jezičkom osećanju sredine u kojoj su pesme postale, ne bi mogao biti zamenjen nijednim drugim glagolskim vremenom«. (JF, XX, 63.)

Da zaključimo: mada retko, imperfekat se upotrebljava i u indikativnim situacijama.

Tek posle ovoga možemo bliže prići temi i pristupiti njenoj razradi. Šta nam prvo pada u oči ako poredimo ova dva glagolska oblika? To je, svakako, nejednaka širina i raznolikost njihove upotrebe. Na jednoj strani imamo prezent koji se i u prošlosti i sada vrlo mnogo upotrebljava u svim svojim brojnim značenjima. Podjednako se često upotrebljava u narodnim govorima kao i u književnim delima. Njime se (samo njime) može obeležiti trajanje radnje i u prošlosti i u budućnosti i u sadašnjosti. Na drugoj strani je imperfekat čija je upotreba svedena na vrlo mali broj govora. Danas se on potpuno izgubio na velikom delu naše jezičke teritorije, a retko ga nalazimo i u književnim delima. Ova činjenica je do sada konstatovana u više navrata i to ne bi bilo ništa novo da se u tome ne krije i nešto drugo. Upravo, zato što ga nemaju u svom govoru, što ne osećaju njegovu semantičku i sintaktičku vrednost, neki su stručnjaci dali dosta pogrešnih ocena o njemu i njegovoj upotrebi. Navodim samo jedan, ali vrlo karakterističan primer. U Gramatici hrvatskog ili srpskog jezika Brabeca, Hraste i Živkovića, pošto je naveden jedan odlomak s oblicima im-

⁸ P. Sladojević u raspravi o imperfektu (str. 216) kaže da se indikativnost jednih oblika može odrediti: »da da se vidi može li se oblik koji ispituujemo zamijeniti nekim drugim vremenskim ili bezvremenskim glag. oblikom, a da se vremensko značenje rečenice ne promijeni«.

perfekta, konstatuje se da se oblici imperfekta mogu zameniti perfektom, pa se kaže: »Između imperfekta i perfekta nesvršenih glagola nema (istakao S. M.) razlike u značenju.« Uzmimo njihov primer s imperfektom: »Oko podneva uzduh bijaše svjež, bistar i lagan...« – zamenimo oblike imperfekta perfektom: »Oko podneva uzduh je bio svjež, bistar i lagan...«, pa ćemo odmah uočiti da to nije isto, da je u drugoj rečenici pomereno značenje i da se njome kazuje da je radnja već završena. To se, međutim, ne konstatuje rečenicom sa imperfektom. »Mogućnost za diferenciranje ovih oblika izraženih imperfektom i perfektom čini jezgro imperfekta« kaže prof. Barjaktarević u navodenoj raspravi. Samim tim je sasvim netačna i neprihvatljiva tvrdnja da su značenja imperfekta i perfekta ista jer, ako ne bi bilo specifičnog značenja koje se izražava imperfektom, ne bi bilo potrebe za njim kao oblikom.

Postoji, dakako, razlika između ovih glagolskih oblika u njihovim osnovnim značenjima. Imperfektom se, kako je to već napred izneto, kazuje preteritalna trajna i doživljena radnja, a prezentom da se radnja vrši onda kada se o njoj govori. No, baš iz ove razlike, rekao bih, izviri i sličnosti, dodiri u značenju ovih vremena. Bilo je reči o tome da se imperfektom skoro redovno (izuzev indikativne upotrebe) kazuje paralelnost vršenja dveju radnji: ono što se iznosi oblikom imperfekta, dešava se istovremeno sa vršenjem neke druge radnje. Dakle, u velikoj većini primera sa imperfektom imamo kao određenu specifičnost baš tu naporednost, paralelnost. Uzmimo, kao primer, samo nekoliko rečenica iz različitih izvora za potvrdu ovoga: »Čoban prođe kroz šumu i idući čujaše i razumevaše sve što govore tice i trave« (A. Musić, Glas SKA, 126, str. 11); »Kad ga tužahu glavari sveštenički, ništa ne odgovori« (Maretić, o.c., 622); »Mi igrasmo u kolu s gostima, redasmo se naokolo vinom, dokle puška izviše Pišteta, puče jedna i čovjek pokliče« (M. Stevanović, JF, str. 50).

Ovaj paralelizam predstavlja, s druge strane, suštinsko obeležje prezenta u svim njegovim vremenskim značenjima.

Ovo je posebno naglasio prof. Belić kad veli: »Taj osnovni vremenski karakter prezenta – jeste naporednost, istovremenost, jednovremenost« (Prilozi učenju o upotrebi vremena, JF, XVII, 182). Kao što iz ovoga vidimo, paralelizam radnji je u osnovi ovih glagolskih oblika. Odatle potiču i drugi dodiri sličnosti pa i ukrštanja njihova.

Još je skoro pre tri decenije J. Vuković (navedena rasprava o govoru Pive i Drobnjak), uočio da pojedini glagoli, njih deset, imaju pored obične i posebnu upotrebu imperfekta »u značenju neke vrste prezenta u nekom modalnom značenju ili u značenju željnog potencijala« – i navodi primere: »šćah danas u Voću: šćah sad pokositi ono mal(o) u Polju, no mi ne more kosa« i dr.

U novopazarsko-sjeničkim govorima beleži prof. Barjaktarević ovakvu upotrebu imperfekta čija se radnja poklapa sa govorom govornog lica, s tom

razlikom što ovakve konstrukcije ne treba vezivati samo za glagole želje i namere. Pošto se ovakvim imperfektima ne kazuje nikakva prošlost, nego se njime obeležava nešto, »što je tek započeto pre trenutka govora govornog lica, ali mu trajanje obuhvata i sam taj trenutak«, imamo, dakle, poklapanje sa prezentskom radnjom. Otuda je u svim ovim primerima: »Razgrtasmo ovo žita da se ne uspali«; »Cijepa(h) malo drva za konak dok je obdanica« (D. Barjaktarević, o.c., 63); »Imasmo još desetak šiljezi na prodaju«; »Radjak neću l(i) ovo malo crkavice samleti« (J. Vuković, o.c., 88); – moguće oblike imperfekta zameniti prezentom. Npr.: »Razgrćemo ovo žita da se ne uspali«; Cijepam malo drva za konak dok je obdanica« i sl.

Da li je samo vremensko podudaranje ovih oblika u navedenim i sličnim primerima to što uslovljava mogućnost njihove zamene ili imamo još nekih zajedničkih komponenata koje ih približavaju, spajaju? Ako izvršimo dublju analizu ovakvih sintaksičkih situacija, konstatovaćemo da se ono što se iznosi i oblicima prezenta i imperfekta ne poklapa samo sa govorom govornog lica, nego da su radnje počele da se vrše pre toga trenutka i da se vrše posle toga. Znači i ono što se zahvata ovim oblicima potpuno je isto, pa je njihova podudarnost u ovim slučajevima potpuna.

Zaustavimo se sada još na jednom momentu koji je po mome shvatanju takođe veoma značajan za uočavanje sličnosti i razlika ovih oblika, tj. za njihovo poređenje. Musić je u svojoj studiji o vremenima (Glas SKA, 121, str. 114–120), dokumentovano istakao osnovne karakteristike upotrebe prezenta u narodnim umotvorinama. Istakao je tom prilikom tri osnovna elementa koja se iskazuju prezentom: ono što je neko doživeo, ono »što tko vidi« i ponavljanje (iterativnost). I kod imperfekta on konstatuje neke od ovih elemenata (iterativnost), ali baš u tome što nije uočio i istakao i doživljenost kao obavezan pratilački elemenat imperfekta on nalazi kvalitetnu razliku između ovih oblika. Najnovija ispitivanja, kao što je to već rečeno, ističu baš ovu doživljenost kao bitnu crtu imperfekta, pa se i u tome ogleda sličnost prezenta i imperfekta. Naime, imperfektom se kazuje doživljena radnja, ili nešto što je neko video, primio od nekog neposredno pred saopštenjem, primetio neposredno nekim od svojih čula, a to sve ulazi kao obavezna komponenta i u sklop prezenta.

U raspravi, koju smo više puta navodili, prof. Barjaktarević je izneo još jedan tip konstrukcija u kojima su uporedo s pluskvamperfektom upotrebljeni oblici narativnog prezenta. Tako u primerima: »Beše posekao bukvu pa sedi i odmara se«; »Beše pokosio pola livade pa sedi i ruča«; »Beše skuvaov bakrač mesa pa delji svima« – oblike prezenta možemo zameniti jedino oblicima imperfekta: »Beše pokosio pola livade sa sedaše i ručaše« ili »Beše posekao bukvu sa sedaše i odmaraše se« i sl. Ovo podudaranje narativnog prezenta i imperfekta, rekao bih, logično je zato što u svojoj osnovi oba glagolska oblika poseduju obaveznu paralelnost sa drugom radnjom.

Isto tako i u primerima koje imamo u narodnim pesmama oblici prezenta potpuno se poklapaju s oblicima imperfekta. Istina zamena u samoj pesmi je nemoguća, jer bi se poremetio ritam pesme, ali u suštini tu imamo identičnost. U stihovima: Tako Jovan bješe uranio, te on šeta gradu po bedemu; Svi se bjehu bogu obrnuli, po tri puta ljube zemlju crnu – oblicima »šeta« i »ljube« odgovaraju samo imperfekti šetaše i ljubljahu.

Ovo poklapanje imperfektivne i prezentske radnje kao njihova specifičnost pri iznošenju događaja iz prošlosti potpuno opovrgava neka tumačenja koja je u svojoj studiji o vremenima dao Musić. On je uočio da se često u narodnim pesmama nalaze jedan uz drugog prezent i imperfekat. Takva pojava, smatrao je da »nagrdjuje« stil narodne pesme i da je to znak »da se smisao za čistoću stila počeo gubiti«. ⁹ Kao što je prof. Belić i pokazao, tu nema nikakvog nesklada, već su ovi oblici potpuno znalački i funkcionalno upotrebljeni. Oblicima imperfekta u tim situacijama: Al tri druga po paklu šetaju: jednom drugu noga gorijaše, a drugome ruka do ramena, a trećemu glava gorijaše – ne samo da se ukazuje na paralelnost radnji sa značenjem onoga što se iznosi oblicima prezenta, nego time govorno lice želi da iskaže doživljenost onoga o čemu govori, makar da je doživljenost ovde pripovedačkim putem.

U modalnim konstrukcijama s imperfektom možemo konstatovati da postoje dodirne tačke sa prezentom. U takvim konstrukcijama izražava se stav govornog lica, ali on nije samo za prošlost nego i za sadašnjost; izražava se dakle, želja i namera da se ono što se iznosi ovim konstrukcijama ostvari baš tada kada se govori. »Hoćah ubit jednu kukavicu, a ža mi je fišek oštetiti«; »Oća poći do kuće« (Stevanović, JF, str. 78); »šćah da te vidju«; »Šćah sad pokositi ono malo u Polju, no mi ne more kosa« (J. Vuković, JF, XVII, str. 88); »Mišlja(h) kupit onu livadu, a nemam para«; »Mišljah(h) da odem do N. Pazara, pa čeka(h) di se prolepša« (D. Barjaktarević, o.c., str. 64). Svugde ovde imamo: hoću, mislim, želim, nameravam da baš sada, dok ovo govorim, ubijem kukavicu, pođem kući, kupim livadu i sl.

I, na kraju, još nešto. Postoji još jedna osobina koja, na neki način, približava ove glagolske oblike. To je njihov izuzetan značaj u vezi s osnovnim značenjem slovenskog glagolskog vida. Na jednoj strani imamo prezent, koji se javio kao osnovno merilo glagolskog vida: »ako je prezent glagola bio imperfektivni, i svi su ostali prosti oblici glagola (u aoristu i drugim vremenima) postali imperfektivni; ako je prezent bio i perfektivni, i cela prosta sistema glagola ostala je perfektivna«. Isti značaj imao je, na drugoj strani, slovenski imperfekt »koji je po poreklu nov i koji nema neposredne veze sa praindo-

⁹ Potrebno je upozoriti da je sasvim prirodna korelacija preteritalnih vremena i narativnog prezenta. J. Vuković u raspravi o značenju i upotrebi glagolskih oblika (Pitanja savr. jez. str. 228) navodi rečenicu iz narodne pripovetke u kojoj su zajedno upotrebljeni imperfekt, aorist i prezent: »Konjanici se svi pogledaju, i svaki se u sebe uzdaše da će zadobiti djevojku, pa rekoše između sebe«.

evropskom glagolskom sistemu i daje glagolskim oblicima pojačano vidsko imperfektivno značenje». (A. Belić: O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku, knj. I, Beograd, 1958, str. 236.)

Na osnovu ovoga, konstatujemo još jednom da, pored razlika koje su sasvim prirodne, imamo vrlo značajnih dodira, prepletanja i ukrštanja ovih glagolskih oblika.

O NEKIM STRUČNIM NAZIVIMA U SANITACIJI OKOLICE

Vinko Frišćić

Pripremajući predavanja iz higijene nežive okolice i komunalnih uređaja prema nastavnom programu za II razred škola za medicinske sestre, bilo je potrebno da u tu svrhu upotrebljavam jednoznačne stručne nazive i da nazive i riječi stranoga porijekla nastojim zamijeniti istoznačnim hrvatskim nazivima, kako bi pojmovi koje oni označuju bili što razumljiviji i kako bi se određeni nazivi što lakše pamtili. Bilo je moguće većinu takvih naziva i riječi jednostavno prevesti, tj. zamijeniti ih hrvatskima bez posebna napora i teškoća. U našoj stručnoj literaturi nalazi se obilje hrvatskih naziva i riječi potrebnih u opisivaju higijene nežive okolice i komunalnih uređaja, a isto tako u starim i novim rječnicima i zbirka narodnih naziva i riječi.¹

Složenost problema medicinskog nazivlja nije toliko u tome da ne bismo imali hrvatskih naziva, već više u tome da se između nekoliko njih za isti pojam odaberu najbolji, tj. jezično i stručno opravdani, da se kao nazivi općenito usvoje i da se s već usvojenim nazivima stranoga porijekla koristimo za tvorbu izvedenica, po pravilima hrvatskoga jezika. ako su moguće, i da se jezično ili stručno neopravdani nazivi, pa makar se upotrebljavaju, zamijene jezično pravilnima ili boljima. Upotreba hrvatskih naziva ima i posve praktično značenje: ako se gradivo tumači nazivima i riječima samo stranoga porijekla, suviše se opterećuje pamćenje učenika jer moraju učiti riječi koje često ne razumiju. Mislim da od međunarodnih naziva u latinskom obliku treba u srednjim medicinskim školama navoditi samo one koji se upotrebljavaju u međunarodne svrhe, npr. za međunarodnu klasifikaciju bolesti i uzroka smrti,² budući da je njihovo poznavanje potrebno pri sastavljanju izvještaja i obradi podataka koji služe za poznavanje zdravstvenog stanja naroda, a inače treba da se služimo hrvatskim nazivima. Pa i onda kada se navodi latinski naziv, potrebno je usporedno dati i hrvatski.

¹ I. Velikanović i N. Andrić: Šta je šta, Minerva, Zagreb, 1938. M. Kušar: Narodno blago, izdanje Narodnog etnografskog muzeja Split, sv. V.

² Međunarodna klasifikacija bolesti, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1959.